

Om kulturmiljövårdens lagstiftning

Kulturmiljöer och kulturhistoriskt värdefull bebyggelse kan omfattas av olika skyddsformer genom Miljöbalken, Plan- och Bygglagen eller Kulturmiljölagen.

Kulturmiljölagen

Kulturmiljölagen är en central lag för kulturmiljövården. Lagen innehåller bland annat bestämmelser för skydd av ortnamn, fornlämningar och fornyfynd, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen. Länsstyrelserna har det praktiska ansvaret för tillämpningen av Kulturmiljölagen.

Kyrkor uppförda fram till 1939 med tillhörande kyrkotomt/kyrkogård är skyddade av Kulturmiljölagen och skall vårdas och underhållas så att de inte förvanskas. Även yngre kyrkor kan vara skyddade, men är då särskilt utpekade. Ändringar får inte göras utan tillstånd från länsstyrelsen.

Inom kommunen finns det två byggnadsminnen som är skyddade enligt Kulturmiljölagen, Bötterums gästgivargård och tingshus samt det f.d. komministerbostället Hammarby. För varje byggnadsminne finns särskilda skyddsbestämmelser som anger på vilket sätt byggnaden skall vårdas samt i vilka avseenden den inte får ändras.

Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen. De får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde. En ny kulturmiljölag trädde i kraft 1 januari 2014. En ändring i den nya lagen är att alla lämningar äldre än 1850, som är

varaktigt övergivna, per automatik är skyddade. Lämningar efter 1850 får förklaras för fornlämning av länsstyrelsen om det finns särskilda skäl med hänsyn till dess kulturhistoriska värde. Detta medför att många fler än de som idag är registrerade i fornlämningsregistret, exempelvis bebyggelselämningar, bör betraktas som fornlämningar. Förslagsvis bör man i Högsby kommun överväga att skydda de lämningar som ligger inom de utvalda kärnområdena, eller även huvudområdena, som idag är markerade i fornlämningsregistret.

Miljöbalken

Värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas också genom den centrala miljölagstiftningen – Miljöbalken. I Sverige finns ca 1700 områden som är av riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap miljöbalken. De är mycket varierande till såväl till storlek som kulturhistoriskt innehåll och kan omfatta allt från små bebyggelsemiljöer som speglar en speciell historisk epok till vidsträckta landskapsavsnitt som präglats av en lång tids utveckling. Enligt Miljöbalken skall ett riksintresseområde skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. Inom Högsby kommun finns två områden som är av riksintresse för kulturmiljövården:

Högsbyåsen – Kommunikationsmiljö och odlingslandskap med fornlämningar från järnåldern, bondbyar från 1800- och 1900-talen samt järnväg och järnvägsmiljöer från 1800-talets slut markerar tillsammans rullstensåsens långvariga kulturhistoriska betydelse.

Emådalen – Emåns roll från förhistorisk tid och fram till nutid som viktig naturresurs har varit av

avgörande betydelse för utvecklingen av kulturmiljön i denna del av länets inland. En mångfald av väl sammanhållna kulturmiljöer med fornlämningar, bymiljöer, odlingslandskap, bruksmiljöer, herrgårdslandskap och kommunikationsmiljöer visar tillsammans på hur en dalgångsbygd vuxit fram i Smålands inland.

Värdefulla småmiljöer i jordbrukslandskapet, som till exempel åkerholmar, odlingsrösen, stenmurar och alléer, omfattas av biotopskydd enligt Miljöbalken. Det innebär att de inte får tas bort eller skadas.

Miljöbalken ger också länsstyrelser och kommuner möjlighet att inrätta kulturresevat enligt samma regler som gäller för inrättande av naturresevat.

Plan- och bygglagen

Kommunerna har också ansvar för kulturmiljöfrågor utifrån de bestämmelser som finns i Plan- och bygglagen. Lagen reglerar användning av mark- och vattenområden samt hur den byggda miljön skall utvecklas.

Inför större förändringar eller ingrepp i kulturmiljön upprättas detaljplaner, som beskriver var, hur och vad det är tillåtet att bygga. Genom bestämmelser i en detaljplan finns långtgående möjligheter att skydda ett områdes kulturvärden och att ange hur ett område kan utvecklas och förändras utan att kulturvärden skadas. I arbetet med att ta fram en detaljplan ska det tydliggöras vilka kulturvärden området har och hur de påverkas av den föreslagna förändringen. Genom skyddsbestämmelser kan rivningsförbud införas och med varsamhetsbestämmelser kan man beskriva vilken utformning en byggnad ska ha. Utökad lovplikt och underhållsbestämmelser kan också tillämpas.

Utanför detaljplanelagt område ger områdesbestämmelser en möjlighet att värna områden med höga kulturvärden. I Högsby kommun finns sådana områdesbestämmelser framtagna för Drage-ryds by.

Plan- och bygglagen (2010:900)

8 kap 13 § – Förbud mot förvanskning

13 § En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas. Första stycket ska tillämpas också på

1. anläggningar som är bygglovspliktiga enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 16 kap. 7 §,
2. tomter i de avseenden som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser,
3. allmänna platser och
4. bebyggelseområden

8 kap 14 § – Underhåll och varsamhet

14 § Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

8 kap 17 § – Varsamhet

17 § Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Förvanskning

Byggnader, bebyggelseområden och allmänna platser som anses vara särskilt värdefulla historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt har ett förstärkt skydd mot förvanskning. De miljöer och byggnader som finns med i Kulturmiljöprogrammet omfattas av detta krav. Förvanskningsförbudet är inget förändringsförbud, utan det är de värden som gör byggnaden värdefull som är skyddade. Underhåll av kulturhistoriskt särskilt värdefulla byggnader ska också utföras så att de särskilda värdena bevaras. Kommunen har ansvar att kontrollera detta i samband med bygglov. För byggnader med mycket högt kulturhistoriskt värde och som är med i Kulturmiljöprogrammet kan byggnadsnämnden begära att en antikvarisk förundersökning görs. Kommunen kan ingripa mot en fastighetsägare som inte lever upp till det kravet.

Varsamhet

Alla byggnader omfattas av varsamhetskravet i Plan- och Bygglagen. Detta innebär att ändring av en byggnad alltid ska utföras varsamt, så att man tillvaratar byggnadens värden och kvaliteter. Hänsyn ska tas till byggnadens karaktärsdrag och ta tillvara dess tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. Bestämmelsen kan ses som ett förhållningssätt, där varje ändring utgår från den befintliga byggnaden och dess värden och kvaliteter. Det gäller såväl invändigt som utvändigt oavsett om en åtgärd är bygglovs- eller anmälningspliktig eller inte. Även underhållet av en byggnad ska anpassas till dessa värden och till omgivningens karaktär.